

DAN ARHIRE,¹ ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: moarte clinică, piatră nestemată, lumea de sus, lumea de jos, casa mare.

Imaginea lumii de dincolo și moartea clinică

Rezumat

Așa cum apare descrisă în textele folclorice de ritual (colinde, cântece de Zori, descântece) ori în basme, *lumea de dincolo* încântă, cel mai adesea, prin imagini sugerând sfințenia, curățenia și abundența. O principală caracteristică a acestui tip de descriere este prezența pietrei nestemate (cu variante datorate trecerii timpului și pierderii sensurilor, înțelesului), a cleștarului, a sticlei etc., în calitate de material de construcție sacru, primordial, elementar; de asemenea, a mărului miraculos, „la vârf înflorit, la poale rodit”, ale cărui fructe nu se mai termină niciodată, asigurând hrana proprie acelei lumi; apoi, a „casei mari”, cea care este proprie inițierilor etc. Constatăm, însă, că aceste elemente, proprii și descrierilor datorate celor ieșiți din moarte clinică, sunt răspândite în spațiu și timp, iar un răspuns acordat chestionarului Hașdeu pentru Județul Brăila ne informează că imaginea Raiului este dată oamenilor din popor de viziunile pe care le au unii dintre ei în timpul când sunt grav bolnavi.

---

¹ Coordonator al revistei Dobrogea, din cadrul Ansamblului artistic profesionist „Baladele Deltei” Tulcea.

Keywords: clinical death, gemstone, afterlife, underworld, loom.

The Image of Afterlife and Clinical Death

Summary

As described in popular ritual texts (carols, songs of the dawn, enchantments) or fairy tales, the *afterlife* is depicted, most often, by images suggesting sanctity, purity and abundance. The main feature of this type of description is the presence of the gemstone (with variants due to the passing of time and loss of meaning, significance), crystal, glass etc. as a sacred building material, primordial, elementary; of the miraculous apple tree “blossoming top, and fruit bearing bottom,” whose fruits never end, providing food to that world; then, of the “room”, the one that is typical of initiations, etc. We find, however, that these elements and descriptions according to those who came out of clinical death, are spread in space and time, an answer given to the Hasdeu questionnaire for Brăila County informs us that the image of Heaven is given to the people by the visions that some of them have when they are seriously ill.

Imaginea lumii de dincolo și moartea clinică

După cum apar în textele folclorice, imaginile *lumii de dincolo*, de care sufletul se apropie după străbaterea *pustiei*, relevă o lume plină de frumusețe, un câmp mare și frumos, cu livezi verzi, cu flori și cu holde de grâu, cu răcoare dată de pomi, păltiori cu frunza mărunță și umbră rotundă și meri înfloriți și îmbobociți, cu personaje așezate uneori pe scaune de mătase aleasă, alteori pe o scară de fier, alteori pe o *piatră nestemată*², asigurându-i primirea *dalbului de pribeag*, la lumina făcliilor de ceară curată, după regulile acelei lumi:

– *Să miergi, dragă, miergi,/ Tot pie livezi vierzî,/ Pe unie-i bujoru,/ C-ai pliecat cu doru;/ Pe unie-i sulfină,/ C-ai pliecat cu milă./ Să miergi, dragă, miergi,/ Tot la mâna driaptă,/ Că-i calea curată,/ Cu boii arată,/ Cu grâu sămănată;/ Și năntea ta,/ Un pom ai viedea,/ Un pom înflurî,/ (...)* Și-s mesălie-ntinsă,/ Făcliile-aprinsă (...), (Zorile din casă, Runcu-Gorj)³;

- *Merji, năince, merji,/ Până-m vi d-ajunje/ La mijloc dge rai;/ Iară-n loc să stai/ Și sama să-m iai,/ C-acolo-m va fi/ Un măr dge Sâmpietru,/ Pă vâri înflorit/ Și pre poale rogit./ Jos, la umbra lui,/ Ieste miesa-ncinsă/ Și făclii aprinsă,/ Și-un scamn dge matasă,/ Matasă aleasă./ Pră scamn în șadgea/ Giva șî-m scria./ ..... ajunjea/ Ș-așa să ruga:/ - Givo, Samodgivo,/ Scrie-mă cu-oi vii! (De petrecut: fire trandafire, Prigor – Caraș Severin:)*⁴;

- (...) *Șî-z holdiele aratie,/ Grânie sămanatie./ Capu holdeloru/Ieste-un păltinioru/ Cu frunza mărunță,/ Cu umbra rotundă./ Să tie bai la umbră,/ Să tie răcorieștiu,/ Să nu potrezăștio*, (Zorile, Petrila, Predonii, Județul Hunedoara)⁵;

Că iel iestă călător/ Dint-o lume-nt-altă lume,/ Dint-o țară-nt-altă țară./ Colea-n vale mai de jos/ Este-un câmp mare frumos;/ Da-n mijlocu' câmpului/ Este ș-o scară de fier/ Până 'nălțată de cer./ Da în scară cine șede?/ Șede Sâma Sîmodiva/ Die scrie șî vii și morț, (Zorile de afară, Peștișani, Județul Gorj)⁶;

Colo josu, mai din jos,/ Iesti-un câmp mare, frumos,/ Dân mnijlocu câmpului,/ Iesti-o pkjiațră nastăpkiațră;/ Iar pe piatră cine șade?/ Șade maica Irodie/ C-un

² Ghinoiu, Ion (Coordonator general), 2004. *Sărbători și obiceiuri/ Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român/ Volumul IV/ Moldova*, Editura Enciclopedică, București, pp. 4, 5, 6, 179, 180; Buhociu, Octavian, 1979. *Folclorul de iarnă, Zorile și poezia păstorească*, Editura Minerva, București, p. 94; Ghinoiu, Ion (Coordonator general), 2009. *Sărbători și obiceiuri/ Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român/ Volumul V/ Dobrogea, Muntenia*. Editura Enciclopedică, București, p. 181; Ciubotaru, Ion H., 2014. *Obiceiurile funebre din Moldova în context național*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, pp. 153-154; Rădulescu, Adina, 2008. *Rituri de protecție în obiceiurile românești*, Editura Saeculum I.O., București, pp. 127-128.

³ (Kahane, Mariana, Georgescu-Stănculeanu, Lucilia, 1988, *Cântecul zorilor și bradului (Tipologie Muzicală)*, Editura Muzicală, București, p. 506).

⁴ (*ibidem*, p. 626);

⁵ (*ibidem*, p. 709);

⁶ (*ibidem*, p. 608).

*condei și c-o hârtie;/ Viii-i scrie cu roșală,/ Morți cu cernială niagră./ Iar Victorie mni se ruagă:/ - Drăguță Sfântă Mărie,/ Tu cu morți nu mă scrie (...);⁷
(...) Că-i Maica Prieșistă./ Mi șăgie la masă,/ Pră scamn dă mătasă,/ Mândru e chicită,/ Tot cu pienie-n cârpă (...), (De petrecut, Moceris – Caraș Severin)⁸.*

Mai apare, de asemenea, o „casă mare”, atât de mare încât încapă toată „mahalaua noastră”, adică toți cunoscuții, cei duși:

(...) Că noi am venitî/ Cân am auzitî/ Că ieș călătoare/ Dintr-o lume-ntr-alta,/ Dintr-o țară-ntr-alta;/ Și noi am venit / Ca să tie rugăm/ Cu rugare mare,/ Cu strigare tare,/ Cu făclii de șiară,/ Șiară din stupină/ Și flor din grădină,/ Să să luminează,/ Flori să miroseaze,/ Că de dor le-o trășe; (...)/ Și-acolo la valie/ Ieste-o casă mare,/ C-ușile la vale,/ Feriești la soare./ Și-acolo că ieste/ Mahalaua noastră;/ Tinieri și bătrâni/ Și copilaj miși (...), (Zorile din casă, Al lumânărilor, Topești, Județul Gorj), (ibidem, pp. 593-594).

Aceste imagini aproape poetice ale lumii de dincolo, cuprinse în cântecele *de Zori*, se dovedesc a avea numeroase puncte comune cu ceea ce studiile specialiștilor asupra fenomenului morții clinice au evidențiat.

Într-unul din studiile aprofundate și extinse ale acestei probleme, Dulcan⁹ ne spune că relatările celor în cauză descriu o imagine idilică a locului, cu *peisaje de o frumusețe răpitoare*, cu o *vegetație paradisiacă și orașe de cristal* (p. 101), iar cei mai mulți subiecți trecuți prin moarte clinică vorbesc despre *un tunel întunecat* pe care au fost siliți să-l parcurgă, fie singuri, fie însoțiți de ghizi - cunoscuți (persoane decedate) sau necunoscuți (p. 86). La fel, în „sistematizarea” pe care o face trăsăturilor comune ale relatărilor celor trecuți prin moarte clinică, Mims¹⁰ fixează 5 caracteristici generale, la punctul 3 al ei incluzând *tunelul întunecat*: „3. sentimentul intrării în beznă, de exemplu de coborâre într-un tunel întunecat” (p. 305). Iată, deci, o imagine amintind în esența sa (care este întunericul), de ceea ce cultura noastră tradițională numește *pe Pustii* și pe care, sub acest aspect, am descris-o cu un alt prilej¹¹. Dar, dincolo de *pe Pustii*, descrierile continuă să coincidă, aproape. Astfel, *Casa mare,/ Cu ferești în soare* din cântecele *de Zori*, își găsește corespondentul (în relatările celor trecuți prin moarte clinică) în clădirile impunătoare din *cristal* sau în orașe întregi realizate din același material, iar *pkjiatră nastăpkiatră* (a se citi *nestemată!*), pe care Maica Irodia așteaptă sufletul venit din *pustie*, este sugerată, în opinia mea, în relatările experiențelor subiecților (experiențe relatate ca fiind petrecute mult mai târziu decât „facerea” cântecelor *de Zori!*), tocmai de aceste orașe „întregi de cristal”. Iată, deci, că poate e momentul să ne amintim tocmai aici de descrierile argelei (spațiu inițiativ,

⁷ *ibidem*, 633.

⁸ *ibidem*, p. 625.

⁹ Dulcan, Dumitru Constantin, 2015. *Mintea de dincolo/ Ediția a II-a revăzută și adăugită*, Editura Școala Ardeleană, Cluj Napoca.

¹⁰ Mims, Cedric, 2006. *Enciclopedia morții*, Editura Orizonturi, București.

¹¹ Arhire, Dan, 2021. *Colindatul și colindele. Elemente identitare și patrimoniale*. Dobrogea 6: 46-257, pp. 87-158.

matricial, neaparținând lumii acesteia), din textele pețirii Ianei Sânzianei de către Soare, argea prezentată ca fiind din *marmură* și ... *sticlă* (asimilabilă „cleștarului”=cristal)¹²! La fel ne spune Vlăduțescu¹³ cu referire la *Blajini*, cum că și aceștia se credea că locuiesc într-altă lume, aflată pe fundul mării și clădită din *piatră scumpă*.

Tot aici se așază, – dar cu o altă nuanță, chiar dacă tot de sacralitate - și altarul bisericii fabuloase care apare în *Povestea lui Dumnezeu*, din Bucovina, redată de Pamfile¹⁴: *Cruce-n casă,/ Cruce-n masă,/ Cruce-n tuspatur unghiuri de casă;/ Da asta nu-i defel casă,/ Da-i biserică frumoasă,/ Cu pristariu* (masa altarului, n.n.) *de mărgăritari,/ Cu fereștile de bucăți de tămâie mari,/ Și-i biserică mare,/ Din lemn mare,/ Cu nouă uși, cu nouă altare,/ Maica Preceastă-n mijlocul bisericii era (...).*

Cruce-n masă; Foto: colecția Dan Arhire

¹² Talos, Ion, 2004. *Cununia fraților și nunta Soarelui/ Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, Editura Enciclopedică, București.

¹³ Vlăduțescu, Gheorghe, 2012. *Filosofia legendelor cosmogonice românești*, Editura Paideia, București, p. 33.

¹⁴ Pamfile, Tudor, 1997. *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, Editura Saeculum I.O, București, p. 150. *Cruce-n casă,/ Cruce-n masă,/ Cruce-n tuspatur unghiuri de casă;/ (Maica Domnului la fereastră,/ Dumnezeu cu noi la masă – în unele variante, n.n.)/ Da asta nu-i defel casă,/ Da-i biserică frumoasă,/ Cu pristariu* (masa altarului, n.n.) *de mărgăritari,/ Cu fereștile de bucăți de tămâie mari,/ Și-i biserică mare,/ Din lemn mare,/ Cu nouă uși, cu nouă altare,/ Maica Preceastă-n mijlocul bisericii era (...).*

În mod explicativ și ajutând înțelegerea de către noi a naturii acestei pietre scumpe, credința citată de Vlăduțescu mai adaugă că „din aceasta, adusă de cei șapte apostoli, ar fi făcut Dumnezeu cerul și cei șapte stâlpi de susținere”. Să menționăm, deci, aici afirmația lui Eliade¹⁵, potrivit căreia: „În zilele noastre, încă, australienii cred că bolta (cerului, n.n.) e făcută din cristal de stâncă”.

Iată, deci, revelată în credințele culturii tradiționale natura primordială și divină a materialului „piatră scumpă”, devenit în timp și prin diluarea înțelesurilor originare tocmai „pkjiatră nastăpkiatră” sau „o piatră, nescăi piatră” (în fapt „nestemată”, „prețioasă”) mai sus pomenite. Natura prestigioasă a acestei pietre nestemate care precede facerea lumii, după cum tocmai am văzut la Vlăduțescu, o face verosimilă și demnă de a servi Marii Mame (Maica Irodia/Drăguța Sfântă Mărie, în contextul citat) drept „mobilier” în *lumea de sus*, sau de masă de altar, în *lumea de jos*! Dar nu servește doar acesteia și acolo, căci unele colinde ni-l prezintă pe Domnul Sfânt ca venind în *lumea de jos* spre a o lua de la capăt și a o înnoi, cu un semn distinctiv al sfințeniei și împuternicire, totodată, însoțindu-l:

*V-aducem pe Dumnezeu/ Așa mândru-mpodobit,/ Tot cu aur și argint,/ Fășețel și-mbrăcățel./ Fașă dalbă de mătasă./ Chitiuța-i (tichiuța, n.n.) de bumbac/ **Bătută în diamant,/ Diamant de Țarigrad,/ De la Dumnezeu lăsat./ Dar în vârful chitiuței/ Este-o piatră năstrapată/ Ce plătește-o lume toată,/ Țarigradu jumătate,/ Rusalimu a treia parte.***¹⁶

„Domnul Sfânt”, însă, putând a fi înțeles aici ca Pruncul Iisus a cărui naștere se sărbătorea, apare cu o altă identitate, precedând creștinismul (semn că imaginile izvorăsc din credințe mult mai vechi!), într-o altă colindă din Țepu, Tecuci, dar cu aceeași „piatră năstrăpată/ Ce cuprinde lumea toată,/ Țarigradu jumătate” etc.:

*(...) dar pe pat cine-i culcat?/ Moș Ajun cu Moș Crăciun./ Moș Crăciun cel mititel,/ Cu scutec de bumbăcel,/ Cu chitia de bumbac,/ Să-i ție moale la cap,/ Iar în fundul chitiuței,/ Este-o **piatră năstrăpată**/ etc.*¹⁷

De altfel, potrivit credințelor iarăși semnalate, la origine și pământul cu totul a fost alcătuit din același material divin, căci, ca și cerul al cărui pandant, de la facerea lumii, era și el arăta „ca de sticlă”, adică transparent:

*Dintru-ntăi pământul era **străveziu ca stecle**, tot ce era într-însul se vedea. Dar când l-a omorât Cain pe Abel și l-a ascuns în pământ, el l-a acoperit ba cu crengi, ba cu buruiene, dar toate erau degeaba, că tot se vedea. Dumnezeu a văzut păcatele omului și din ceasul acela a făcut ca pământul să fie întunecat (Mihalcea), (Niculiță, op.cit., p. 123).*

Fragmente ale *steclei* primordiale, agățate prin unele texte populare, fragmente deseori neverosimile și aparent fără rost, mai adastă, încă, precum în *Fata de împărat cu mâinile tăiate*, cules târziu, în 1991, în Maramureș, de Pamfil Bilțiu:

¹⁵ Eliade, Mircea, 2008. *Mitul eternei reînțoarceri*, Editura Univers Enciclopedic, București, p. 17.

¹⁶ Niculiță – Voronca, E., 2008. *Datinile și credințele poporului român*, vol. I, Editura Saeculum Vizual, București, p. 63.

¹⁷ Pamfile, op.cit., p. 303.

(...) *duceți-o în vârful muntelui, la Castelul de Oiagă* (adică de sticlă. Acolo era cald și frumos și personajul găsește o fântână, din care, la îndemnul lui Dumnezeu și Sf. Petru ia apă și-și lipește mâinile, apoi învie copiii. Recunoaștem în **castelul de sticlă din vârful muntelui** simbolul Muntelui Sfânt, al Muntelui Creației, în vârful căruia, în cel mai sacru loc, se află Apa Vie și Apa Moartă, n.n.). *Cu mâinile din umeri luate și cu copiii amândoi și m-ai suit pe dealul acela de oiagă, ca să-mi dea drumul jos, să mă potopesc*¹⁸,

în basmul *Finul-lui-Dumnezeu*, al lui Mihai Eminescu:

Când pui cușma-n cap, nu te vezi, când dai cu biciul, te sui în curtea-mpăratului, când îi zice: „sulă-sulicică”, te suie-n dealul de steclă. (...) -În dealul de steclă ține-mpăratul pe fată. – Da de ce-o ține acolo? –Ca să n-o ieie zmeii. – Până când? –Pânî s-o găsi un voinic ca să omoare zmaul. Cel ce-a omorât zmaul, îi dă fata-mpăratul (recunoaștem **stânca, muntele** în care se desăvârșește inițiativă fata spre a se putea naște de aici nevastă și mamă)¹⁹,

sau în cel intitulat *Pipăruș Petru*, cules la sfârșitul secolului al XIX-lea în Supuru de Jos, actualul județ Sălaj, de Ion Pop Reteganul:

Și prinse calul a merge, și merse, și merse, tot în galop, până la un munte de sticlă. Acolo, nu mai putea de obosit (calul lui Pipăruș Petru, plecat în căutarea lui Florea-nfloritul). *Și luă calul după cap ca p-un miel și-l sui în vârful dealului, și acolo huzdp! Cu el de pământ. Și s-a ridicat calul de jos și să făcu cât un munte de mare* (recunoaștem virtuțile regeneratoare ale muntelui primordial, de sticlă, ale vârfului său, mai cu seamă, ce adăpostește și izvoarele de Apă Vie și Apă Moartă).²⁰

Chiar și Biblia, în *Apocalipsa lui Ioan*, descrie în aceiași termeni Noul Ierusalim, model consacrat al paradisului creștin:

Această cetate sfântă, „de formă pătrată”, este înconjurată de un zid înalt făcut din matostat (piatră semiprețioasă verde, n.n.) *și prevăzut, pe fiecare latură, cu câte trei porți numai din perle, ceea ce înseamnă douăsprezece, ca cele douăsprezece triburi ale lui Israel, ale căror nume sunt gravate la temelia zidurilor. Cetatea în sine este din aur pur, împodobit cu pietre prețioase. Ea nu are nevoie nici de soare, nici de lună pentru a avea lumină, căci „slava lui Dumnezeu o luminează”... „Râul și apa vieții, limpede cum e cleștarul”, o străbat; și pe cele două maluri ale râului, în mijlocul cetății, crește „pomul vieții, făcând rod de douăsprezece ori pe an și frunzele pomului sunt spre tămăduirea neamurilor”.*²¹

Aici este momentul, cred, să ne aducem aminte și de *scândurile de brad* – cel mai adesea nouă la număr – pe care, în poarta Țarigradului (ca loc al transformării, al facerii), deci

¹⁸ Datcu, Iordan, Nicolae, Constantinescu, A. Gh. Olteanu, 2008, *Basme populare românești, I, II*, Editura Academia Națională pentru Știință și Artă, București, pp. 410; 418.

¹⁹ Datcu, Constantinescu, Olteanu, *op. cit.*, p. 434.

²⁰ *ibidem*, pp. 456-457.

²¹ Addison, James Thayer (fără an). *Viața după moarte în credințele omenirii*, Editura Herald, București, p. 217.

aflat în final de inițiere, stătea feciorul „răsturnat”, căutându-și soție²², pentru a renaște ca bărbat. Adică tot la un început de lume, ca și Crăciunul, moment cosmogonic (în care lumea veche și Anul Vechi mor, spre a se naște lumea nouă și Anul Nou) în care Moș Ajun și cu Moș Crăciun stau, la rândul lor, întinși pe un pat, descris ca aflându-se sub doi brazi, și „de nouă meșteri lucrat”! Și aidoma lui Dumnezeu însuși și Diavolului care, la începutul lumii, când s-au întâlnit pe apă, nefiind încă nimic creat, tot pe locul unui târg fabulos, „Rusalim”-ul de care vorbeam anterior, își avură „întâiul” pat:

Locul unde a fost cel întâi pat al lor e unde se află Ierusalimul. Acolo e buricul pământului (Broscăuți, Bucovina n.n.).²³

Căci „patul” acesta se află în „buricul pământului”, adică la Ierusalim, „buric” care exprimă, în toate vechile tradiții, ideea de Centru, din care începe Creația²⁴. Iată deci, în mare, care pare a fi originea tuturor paturilor fabuloase care apar în colindele românești, indiferent de personajele pe care le poartă (cei colindați), extrasă din ideea începutului unei noi lumi (justificat, aceasta întâmplându-se, de fapt, tocmai la Crăciun, când lumea întregă moare și lumea întregă renaște sau se naște), lume care, prin textul ritualic al colindei, li se realcătuiește și instituie magic, celor colindați, de către colindători.

Revenind la imaginea lumii de dincolo, să luăm acum notă că, de altfel, și descrierea Mag Mell-ului, paradisul terestru, conține aceleași elemente inventariate mai sus²⁵. Potrivit acesteia, locul este o mare grădină a splendorilor, cu câmpii acoperite de iarbă și flori, în care apele se pot transforma în lapte, miere sau vin; este, de asemenea, un loc în care *merele* se regenerează în permanență (și Mărul Roșu, sau Mărul din *lumea cealaltă* a cântecelor *de Zori* și colindelor rodește neîncetat: „la vârf înflorit, la poale rodit”!), crescând uneori de argint printre ramuri de *crystal*, într-o țară care poartă chiar numele de *Țara Merilor* (!); ea aduce în prim-plan turnurile (*Casa mare!*), care și acolo sunt tot de *crystal*, iar uneori chiar întreaga arhitectură, din marmură și cristal, aidoma micii argele! Propp²⁶ face aceeași mențiune: „(...) fenomen pe care l-am mai observat și înainte: uimitoarea asemănare dintre reprezentările morții și formele inițierii. În acest context nu se impune doar să se afirme că unele derivă din altele. Palatul de basm aflat în lumea cealaltă nu este numai uimitor de asemănător cu <<casa mare>>, ci coincide uneori pur și simplu cu ea, în așa fel încât nu se poate trasa între aceste două entități o linie de demarcație exactă”.

Experiențele de moarte clinică nu sunt complet înțelese din punct de vedere științific, prin urmare, ne spune tot Mims²⁷, ele sunt explicate doar în termeni religioși și spirituali, constituind viziuni mistice asupra universului.

²² Arhire, Dan, 2020. „Grădina Maicii Domnului”/ *Elemente de ornamentică tradițională/ Rădăcini*, Editura Etnologică, București, pp. 390-391.

²³ Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 21.

²⁴ Eliade, Mircea, 2008. *Făurari și alchimiști*, Editura Humanitas, București, p. 40.

²⁵ Anonim, 2018. *Călătoria Sfântului abate Brendan*, Editura Polirom, Iași, pp. 16-51.

²⁶ Propp, Vladimir Iakovlevitch, 1973. *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, Editura Univers, București. p. 366.

²⁷ Mims, *op. cit.*, p. 368.

Patrice Van Eersel, jurnalist și scriitor francez, născut în anul 1949, evocat de Dulcan²⁸, considera posibil ca, în timp, experiențele morții clinice să genereze o nouă mitologie, o nouă religie, chiar, universală, adaptată lumii viitoare și nivelului său de cunoștințe, iar Jung afirma că este „probabil” ca arhetipurile mitologice să fi apărut asemănător cu manifestările individuale ale structurilor arhetipale, căci, afirmă el: „În vis, precum și în produsele psihozei, s-au creat nenumărate conexiuni, cărora le putem găsi paralele doar în legăturile mitologice de idei (sau, eventual, în anumite produse poetice, care se caracterizează adesea prin împrumuturi, nu întotdeauna conștiente, din mituri)”²⁹. Iată, însă, că, precedându-i pe Patrice Van Eersel și Jung, „Învețător Michăescu”, unul dintre repondenții la *Chestionarul Hașdău*, învățător care, în decembrie 1884, descria - cu referire la „cum văd Raiul țăranii din Comuna Ceacâru, Județul Brăila” - tocmai enigmatică noastră *lume de dincolo* cu *Pustia* ei anexată, prezenta astfel modul ei de cristalizare, conturare și apariție:

*Numind Raiu dupe credințele și visele lor de adesea când îmbolnăvescu și când atunci văd ca aevea Raiul, purtându-se prin el zice de către un unchiaș cu barbă albă văd: tot verdeață și cărări ascunse prin iarba mare ce se desfac și într-o parte în alta când merg și cu ape și râuri frumoase ce pot face toată frumusețea ca într-o frumoasă grădină (Comuna Ceacâru, Județul Brăila).*³⁰

El ne comunică, astfel, faptul că: „credințele și visele lor de adesea când îmbolnăvescu și când atunci văd ca aevea Raiul” (fapt ce poate denumi și descrie o stare delirantă, dar și o moarte clinică), i-au încredințat pe oameni că lumea cealaltă are un chip, iar acest chip pare a fi același cu cel pe care cântecele *de Zori* îl descriu, același cu ceea ce relatările pomenite de Dulcan³¹, Mims³² și anonimul autor al „Călătoriei Sfântului abate Brendan” conțin. „Învețător Michăescu” ne mai aduce la cunoștință că aceia care au văzut lumea cealaltă au fost conduși de un ghid (*un unchieș cu barbă albă!*), una din posturile „ghidului de dincolo” pe care toate relatările experiențelor de moarte clinică, de asemenea, le conțin, după cum este explicit conținută și în acest cântec *de Petrecătură* al românilor din Duboca, Serbia, dar sub forma Sfintei Maria, o Mare Mamă, la origine:

*(...) El la rai când mergea/ Sfânta Marie îl mâna (sufletul mortului Brana, n.n.). (...) Și Brana-n rai că tuna,/ Sfântă Maria că-l lua,/ Tot de mână că-l ducea,/ Și tot raiu-l preumbla,/ Cu tot neamul se-ntâlnea*³³.

După cum ne încredințează autorii citați, cei care au trecut prin experiența morții clinice, bine cunoscută de altfel, au fost (și sunt) de toate vârstele, din toate timpurile și de peste tot. Acest tip de experiență lasă, în general, urme adânci în viața celui trecut prin

²⁸ Dulcan, *op.cit.*, p. 221.

²⁹ Jung, Carl Gustav, 2014. *Opere complete/ 9/1 /Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Editura Trei, București, p. 178, 174-175.

³⁰ Căndea, Ionel, Costin, Croitoru, 2015. *Răspunsurile la chestionarele Odobescu și Hașdeu pentru Județul Brăila*, Editura Istros, Brăila, p. 278.

³¹ Dulcan, *op. cit.*, p. 200.

³² Mims, *op.cit.*, pp. 365-366.

³³ Gacovi, Slavoljub, 2012. *Petrecătura/ cântece de petrecut mortul/ la românii ungureni din Serbia*, Editura Etnologică, București, p. 41.

întâmplare, modificându-i-o definitiv și înzestrându-l cu convingeri ferme pe care înainte nu le avea. Prestigiul său și al relatărilor sale, odată întors la viață, era asigurat în societatea tradițională, dată fiind starea de mortificare anterioară, ceea ce era întotdeauna interpretat ca o călătorie în lumea de dincolo, adică o moarte și o înviere. De aceea, în opinia mea, imaginea lumii de dincolo, așa cum ne este ea prezentată în cântecele *de Zori/ Petrecătură* este una desprinsă din această plămadă a insondabilului psihic uman, demult de tot (dinainte ca omul să fabrice sticla, căci, spre deosebire de relatările mai noi sau „Călătoria...” în ele apare *piatra nestemată* (neprodusă de om, aidoma cristalului de stâncă al aborigenilor australieni!), chiar dacă, mai târziu, imaginea argelei, uneori, „s-a adaptat progresului“!). Această sumă de întâmplări, imagini și convingeri puternice, șocante, de natură a determina schimbarea vieții celor care le-au traversat, a condus la cristalizarea unor credințe de nezdruncinat care s-au impus în cultura noastră tradițională cu consecințele de rigoare, printre acestea numărându-se și dăinuirea lor, pe alocuri, până la nivelul mileniului al III-lea! Astfel se pare că profeția lui Patrice Van Eersel, în parte, s-a adevărit - chiar înaintea lansării ei! Aceasta ne mai sugerează o dată că originea acestor idei, pe scheletul cărora vedem construită cultura noastră tradițională, pare a fi extrem de veche, contemporană cu începuturile pășirii omului dinspre natură înspre cultură!

Maica Domnului la fereastră;
Foto: colecția Dan Arhire

BIBLIOGRAFIE

- Addison, James Thayer** (fără an). *Viața după moarte în credințele omenirii*, Editura Herald, București.
- Anonim**, 2018. *Călătoria Sfântului abate Brendan*, Editura Polirom, Iași.
- Arhire, Dan**, 2020. „*Grădina Maicii Domnului*”/ *Elemente de ornamentică tradițională/ Rădăcini*, Editura Etnologică, București.
- Arhire, Dan**, 2021. *Colindatul și colindele. Elemente identitare și patrimoniale*. Dobrogea 6.
- Buhociu, Octavian**, 1979. *Folclorul de iarnă, Ziorile și poezia păstorească*, Editura Minerva, București.
- Cândea, Ionel, Costin, Croitoru**, 2015. *Răspunsurile la chestionarele Odobescu și Hașdeu pentru Județul Brăila*, Editura Istros, Brăila.
- Ciubotaru, Ion H.**, 2014. *Obiceiurile funebre din Moldova în context național*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Datcu, Iordan, Nicolae, Constantinescu, A. Gh. Olteanu**, 2008. *Basme populare românești, I, II*, Editura Academia Națională pentru Știință și Artă, București.
- Dulcan, Dumitru Constantin**, 2015. *Mintea de dincolo/ Ediția a II-a revăzută și adăugită*, Editura Școala Ardeleană, Cluj Napoca.
- Eliade, Mircea**, 2008. *Făurari și alchimiști*, Editura Humanitas, București.
- Eliade, Mircea**, 2008. *Mitul eternei reînțarceri*, Editura Univers Enciclopedic, București.
- Gacovi, Slavoljub**, 2012. *Petrecătura/ cântece de petrecut mortul/ la românii ungureni din Serbia*, Editura Etnologică, București.
- Ghinoiu, Ion** (Coordonator general), 2004. *Sărbători și obiceiuri/ Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român/ Volumul IV/ Moldova*, Editura Enciclopedică, București.

- Ghinoiu, Ion** (Coordonator general), 2009. *Sărbători și obiceiuri/ Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român/ Volumul V/ Dobrogea, Muntenia*. Editura Enciclopedică, București.
- Jung, Carl Gustav**, 2014. *Opere complete/ 9/1 /Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Editura Trei, București.
- Kahane, Mariana, Georgescu-Stănculeanu, Lucilia**, 1988, *Cântecul zorilor și bradului (Tipologie Muzicală)*, Editura Muzicală, București.
- Mims, Cedric**, 2006. *Enciclopedia morții*, Editura Orizonturi, București.
- Niculiță – Voronca, Elena**, 2008. *Datinile și credințele poporului român*, vol. I, Editura Saeculum Vizual, București.
- Pamfile, Tudor**, 1997. *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, Editura Saeculum I.O, București.
- Propp, Vladimir Iakovlevitch**, 1973. *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, Editura Univers, București.
- Rădulescu, Adina**, 2008. *Rituri de protecție în obiceiurile românești*, Editura Saeculum I.O., București.
- Taloș, Ion**, 2004. *Cununia fraților și nunta Soarelui/ Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, Editura Enciclopedică, București.
- Vlăduțescu, Gheorghe**, 2012. *Filosofia legendelor cosmogonice românești*, Editura Paideia, București.